

Жусупов Б.А., Юлдашов К.А.

**БӨГӨТ КОЮУ КАТАРЫ КАМАККА АЛЫНГАН ЖАКТАРДЫН ЖАРАНДЫК
УКУКТУК МАМИЛЕЛЕРГЕ КАТЫШУУСУ**

Жусупов Б.А., Юлдашов К.А.

**УЧАСТИЕ ЛИЦ, ЗАКЛЮЧЕННЫХ ПОД СТРАЖУ В ПОРЯДКЕ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ
В ГРАЖДАНСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЯХ**

В.А. Zhusupov, К.А. Yuldashov

**THE PARTICIPATION OF PERSONS IN CUSTODY IN THE ORDER OF PREVENTIVE
MEASURES IN CIVIL MATTERS**

УДК:342.56.347

Бул илимий макалада бьгьт коюу чарасы катары камакка алынган жактардын жарандык укуктук мамилелерге катышуусу анализге алынган.

В научной статье проанализировано участие лиц, заключенных под стражу в порядке мер пресечения в гражданских правоотношениях.

In this scientific article participation of persons taken into custody as a preventive measure in civil relations is analyzed.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренеси эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерине жана ченемдерине ылайык адамдын укуктары жана эркиндиктери чынында тааныла турганынын жана кепилденээринин айкын мисалы болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 26-беренесине ылайык “Ар бир адам мыйзамда каралган тартипте күнөөлүү экени далилденмейинче жана соттун чечими мыйзамдуу күчүнө киргени аныкталмайынча кылмыш жасаганга күнөөлүү деп эсептелбейт. Бул принциптин бузулушу материалдык жана моралдык зыяндын орду сот аркылуу толтуруп берилүү үчүн негиз болуп эсептелет” деп бекилген [1].

Алардын негизинде кылмыш жасаганга айыпталуучу ар бир адам анын күнөөсү сотто далилденмейинче айыпсыз болуп саналуу укугуна ээ, ал эми буга чейин кылмыш жасаганга шектүү же айыпталуучу адамдын, ал кайсы жерде гана болбосун, укук субъективдүүлүгү таанылат. Бул болсо көрсөтүлгөн жактарга бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган адамды укуктук мамилелер чөйрөсүндө өз алдынча субъект катары калтырууга мүмкүнчүлүк берип гана калбай, кандайдыр бир денгээлде кылмыш-жаза-процесстик мыйзам актыларынын алкагында жабырлануучу тарабынан берилүүчү доону камсыз кылуучу да жарандык айлампага катышууга тыюу салынуусуна жол берилбөөсүн тастыктайт.

Жарандык жүгүртүүнүн катышуучулары катары болгон анык жарандардын укуктук макамы, субъективдүү укуктары жана милдеттери менчик укугунун жана башка буюм укуктарын, интеллектуалдык иш-

мердүүлүктүн жыйынтыктарына болгон өзгөчөлөнгөн укуктарды пайда болуусунун негиздерин жана аткаруунун тартибин бекемдөөчү, келишимдик жана башка милдеттенмелерди, ошондой эле катышуучулардын теңдигине, эрктин автономиясына жана мүлктүк өз алдынчалуулукка негизделген мүлктүк жана алар менен байланышкан мүлктүк эмес мамилелерди жөнгө салуучу КР нын Жарандык Кодексинин 1-бөлүк, 2-беренесине, жарандык мыйзам актыларына ылайык аныкталышат [2].

КР нын Жарандык Кодексинин 2-пункт, 3-беренесине ылайык арасында бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын катышуусу менен да болгон укуктук мамилелерди жөнгө салуучу мыйзам актыларынын КР нын Жарандык Кодексинен жана ага ылайык кабыл алынган, жогорудагы аталган мамилелерди жөнгө салуучу мамлекеттик мыйзамдардан турат.

Мындан сырткары, Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 6-беренесин эске алуу менен бул мамилелерге Кыргыз Республикасынын эл аралык келишимдеринин ченемдери колдонулат.

Алсак, Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларындагы чоң жетишкендик болуп “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамынын 16-беренесиндеги бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын аталган Мыйзамдын принциптеринин бири болуп саналган укуктук бүтүмдөрдө катышуу укуктары саналат.

Мындан сырткары, Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамынын 26, 27-беренелеринде бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктук жүгүртүүдө – үй-бүлөлүк - укуктук мамилелерде, укуктук бүтүмдөрдө катышуусунун тартиби такталган [3].

Каралып жаткан Мыйзам укуктук мамилелерди толук өлчөмдө жөнгө салбайт, анткени мындай мамилелер, биринчи кезекте, Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодекси аркылуу жөнгө салынат (Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 1-пункт, 2-беренеси). Бирок, чындыгында, Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү

жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамында бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктук айлампанда катышуусунун тартибин аныктоочу, демек укуктук ченемдерге тиешелүү болгон ченемдер камтылгандыгы анык. Бирок, бул ченемдер жардам берүүчү мүнөзгө ээ.

Бул багытта мындай ченемдер Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин ченемдерине карата атайын эрежелер катарында чыгышат. Андыктан, Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамында каралган жарандык укуктук ченемдер бул Мыйзамдын жаратылышын аныктоого таасирин тийгизе албайт.

Биздин көз-карашыбызча, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар катышкан бардык укуктук мамилелер укуктун тиешелүү тармактарынын: жарандык, жарандык-процесстик, кылмыш-жаза, жазык-процесстик, жазык-аткаруучулук тармактардын ченемдери менен толук өлчөмдө жөнгө салынат. Процесстик-аткаруучулук же “коргоочу” укукту түзүү ансыз деле ашыра жүктөлгөн ата мекендик мыйзамдуулуктун ченемдик материалдарынын көбөйүшүнө гана алып келет.

Мына ошондуктан, “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамынын максаттуу багытталуусунан келип чыгышкан жана аны жазык - процесстик укукка тиешелүү деп эсептешкен авторлор менен макул болуу зарыл [4, с.4].

Бул боюнча А. С. Михлин тигил же бул мыйзамдын жаратылышын изилдөөдө “анын мыйзам актыларында ээлеген ордун ..., ошондой эле аны ченемдик актылардын тутумуна кийрүүнүн максатын айкындоо зарыл” [5, с.152] деп белгилейт.

Ошентип, талкууланып жаткан Мыйзам, ал жөнгө салып жаткан мамилелер укуктун түрдүү тармактарына, анын арасында жарандык укукка да тиешелүү болгону менен, өзү жарандык мыйзам актыларынын курамына кирбейт, комплекстүү болуп саналбайт жана спецификалык белгилерге ээ эмес. Маанилүү белги болуп, бул Мыйзамдын кылмыш жасаганга шектүү жана айыпталуучу жактарды эркинен ажыратуу менен байланышкан дал жазык – процесстик мажбурлоону аткаруу жараянында жана алкагында ишке ашуусу саналат.

Бирок, Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 2-пункт, 1-беренесинде укуктарды ишке ашыруу чектелбейт, анын дал өзү чектелет деп аныкталат [2] – “укуктар мыйзамдын негизинде жана конституциялык түзүмдүн негиздерин, башка жактардын адеп ахлагын, ден-соолугун, укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо, өлкөнүн коргонуусун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуу максатында зарыл болгон өлчөмдө гана чектелүүсү мүмкүн”.

Чындыгында, жогоруда көрсөтүлгөндөй, бүтүм түзгүсү келген бөгөт коюу чараларын колдонуу

тартибинде камакка алынган жак укуктук бүтүмдү аткарууга уруксат алуусу керек. Тиешелүү түрдө, эгерде мындай уруксат алынбаган болсо, анда бүтүмдү түзүү мыйзам актыларын бузуу менен аткарылат. Андыктан, мыйзамдын талаптарына туура келбеген мындай бүтүм санда жок болот [2.1686], башкача айтканда сот тарабынан анын ушундай экенинен көз-карандысыз түрдө жараксыз болуп саналат [2.166 бер].

Мындан сырткары жарандык-укуктук бүтүмгө катышууга болгон жазуу түрүндөгү баш тартуу прокурорго же сотко даттанылуусу мүмкүн. Жазуу түрүндөгү уруксат жарандык доогер катары таанылган жабырлануучу тарабынан ушундай эле тартипте даттанылуусу мүмкүн.

Биринчи баптын жыйынтыгында төмөнкүдөй тыянактарды чыгаруу мүмкүн: бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар укуктук макамага ээ болушат, башкача айтканда укуктарды ишке ашырышат, камакка алынгандардын абалында болбогон Кыргыз Республикасынын бардык жарандары менен тең катарда милдеттенмелерди алып жүрүшөт, анткени камакта кармалуучулар соттун мыйзамдуу күчүнө кире элек өкүмү болмоюнча кылмыш жасаганга айыпталуучу деп тааныла элек болушат. Бирок каралып жаткан жактардын укуктарын ишке ашыруусу мыйзам актыларында каралган учурларда жана көлөмдө чектелет.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укук субъективдүүлүгү аталган жактардын укук жөндөмдүүлүгү жана аракетке жөндөмдүүлүгү менен алдын-ала аныкталат. Укук жөндөмдүүлүк өз ээсине мыйзам тарабынан бекитилген укук жана милдеттерге ээ болуунун абстаркттуу эмес, анык жана чыныгы мүмкүндүгүн берет. Укук жөндөмдүүлүк анык бир субъективдүү укукту ишке ашыруу стадиясы эмес, ага ээ болуунун өбөлгөсү болуп саналат. Укук жөндөмдүүлүктүн мазмунуна укук жана милдеттерди алуу мүмкүндүгү гана эмес, аларга ээ болуу жана аларды аткаруу мүмкүндүгү да кирет.

Укук жөндөмдүүлүк Кыргыз Республикасынын бардык жарандары сыяктуу эле камакта олтургандар үчүн да таанылат. Бирок аталган жактар үчүн ал чектөөлөргө кабылган болот.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар алар үчүн толук ченемде таанылган аракетке жөндөмдүүлүккө ээ болушат. Камакта олтурган жактардын аракетке жөндөмдүүлүгү чектелген эмес.

Ошентип, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар камакка алынган жактар үчүн аракеттеги мыйзам тарабынан каралган укук жөндөмдүүлүктү түз жана кыйыр чектөөлөрдү эсепке албаганда Кыргыз Республикасынын эркин жарандары сыяктуу эле укук субъективдүүлүккө ээ болушат, башкача айтканда алардын укук субъективдүүлүгү да чектелген.

Камакка алынган жактардын укуктук макамы Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамы менен аныкталат. Бул мыйзам укуктук ченемдерди өз ичине камтыганы менен жарандык мыйзам актыларынын курамына кирбейт, комплекстүү болуп саналбайт жана спецификалык белгилерге ээ эмес. Бирок ал жөнгө салуучу мамилелер укуктун түрдүү чөйрөлөрүнө, анын ичинде жарандык укукка да тиешелүү.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктарын чектөө деп укуктун өзүн чектөөнү эмес, балким укуктарды ишке ашырууну (аткарууну) чектөөнү түшүнүү керек.

Камакта олтурган жактын укуктук бүтүмдөрдө катышуусу кылмыш-жаза ишинин өндүрүшү колунда турган жактын же органдын көрүүсүнө түздөн-түз көз карандылыкка коюулат.

Кылмыш-жаза жараянынын алкагында бүтүм түзүү боюнча соттук-тергөө органынын көрүүсү административдик көрүү, б.а., анык бир иштин алкагында кылмыш-жаза сот өндүрүшү маселелерин чечүү үчүн берилүүчү мыйзам актылары тарабынан аныкталган укук колдонуу органдарынын эркиндик даражасы катары чыгат. Укук колдонуучунун көрүүсү – толугу менен акталган кубулуш.

Кылмыш-жаза процесстик мыйзам актыларына жана Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамында камакта олтурган жак-

тын укуктук бүтүмдөрдө катышуусуна уруксат берүү же баш тартуу формасы каралган эмес.

Биздин оюбузча, бүтүмгө катышууга уруксат берүү же баш тартуу формасы катары далилдүү токтомду таануу керек. Бирок, бардык учурда мындай токтом жазуу түрүндө даярдалуусу керек.

Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзам, ал жөнгө салып жаткан мамилелер укуктун түрдүү тармактарына, анын арасында жарандык укукка да тиешелүү болгону менен, өзү жарандык мыйзам актыларынын курамына кирбейт, комплекстүү болуп саналбайт жана спецификалык белгилерге ээ эмес.

Колдонулган маалымат булактары:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (2010-жылдын 27-июнундагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилди).
2. Кыргыз Республикасынын Граждандык Кодекси (2014. 21.04. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен) Жарандык кодексин биринчи бөлүгү колдонууга киргизүү жөнүндө КР 1996.08.05 №16 Мыйзамы.
3. Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 31-октябрындагы № 150 Мыйзамы (2014.18.03. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен).
4. Кутуев Э.К. Заключение под стражу и содержание под стражей: состояние, проблемы, перспективы. Автореф. дис. ...к.ю.н. СПб., с. 4;
5. Михлин А.С. Проблемы досрочного освобождения от отбывания наказания. М. 1982. с. 152.

Рецензент: к.ю.н. Атамкулова Е.Т.